

YUNUS KAPLAN**

Fehîm-i Kadîm'in Bahr-ı Tavîl'i

Fehîm-i Kadîm's Bahr-ı Tavîl

Ö Z E T

Bahr-ı tavîl, klasik Türk edebiyatında manzum-mensur arasında kalan nazım şekillerinden biridir. Örneklerine az rastlanan bu nazım şeklinde de diğer nazım şekillerinde olduğu gibi klasik Türk edebiyatının kurallarına sadık kalmak çok farklı konular çeşitli mazmun, hayal ve ifade tarzlarıyla dile getirilmiştir.

Edebiyatımızda Anadolu sahasında ilk örneğini XV. yüzyılda Ahmet Paşa'nın yazdığı bu nazım şeklini, çeşitli dönemlerde birçok şairin tercih ettiği bilinmektedir. Bunlardan biri de XVII. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Fehîm-i Kadîm'dir. Fehîm, hem şekil ve muhteva hem de üslup bakımından diğerlerinden farklılık arz eden bu bahr-ı tavîlde; Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Türk, Acem ve kendi ağzından olmak üzere dokuz farklı dil ve lehçeyi taklit ederek farklı bir tarz yakalamıştır. Ayrıca şair bu şiirinde müstehcenliği ön plana alarak buna uygun kelime ve cümleler kullanmıştır.

Bu çalışmada bahr-ı tavîller üzerinde genel bir değerlendirme yapılmış, Fehîm-i Kadîm'in bahr-ı tavîlinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak bilinen tek nüshasından hareketle transkribe edilmiş metnine yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Klasik Türk edebiyatı, Fehîm-i Kadîm, bahr-ı tavîl.

ABSTRACT

Bahr-i tavîl is one of poetry forms which remains between poetic and prose on classical Turkish literature. As it is on other poetry forms, very different subjects were reflected on this poetry form that its samples are occasional by various poetic, imagination and expression ways as remaining faithful to classical literature rules also.

It is known that a lot of poets preferred this poetry form in different periods which Ahmet Pasha wrote its first sample on our literature in Anatolia in fifteenth century. One of them is also Fehîm-i Kadîm who was one of important poets of seventeenth century. Fehîm caught a different form on this bahr-i tavîl which is different from other in terms of both form and concept and also words as he imitated nine different language and dialect as to be Arabian, Albanian, Armenian, Rum, Jew, Tatar, Turk, Persian and his own dialect. Moreover, the poet used appropriate word and sentences to it as putting obscenity forefront on his poem.

On this study, a general evaluation has been made on bahr-i tavîls, Fehîm-i Kadîm's bahr-i tavîl's transcribed text was involved by its known single copy as its form and concept features were emphasized.

KEYWORDS

Classical Turkish Literature, Fehîm-i Kadîm, bahr-ı tavîl.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında çeşitli konuların dile getirilmesi amacıyla kullanılmış birçok nazım şekli bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şairler tarafından sıkça kullanılmış, bazıları ise daha az tercih edilmiştir. Edebiyatımızda az tercih edilen ve örneklerine sık rastlanmayan nazım şekillerinden biri de bahr-ı tavîllerdir.

* Makalenin Geliş Tarihi: 22.01.2016 / Kabul Tarihi: 16.02.2016

** Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (yunuskaplan@osmaniye.edu.tr).

Terim olarak bahr-ı tavîl, edebiyatımızda iki kavramı karşılamak için kullanılmıştır. Birincisi daha çok Arap edebiyatında kullanılan, Fars ve Türk edebiyatlarında hemen hemen hiç tercih edilmeyen ve “*fe’ûlün mefâ’ülün fe’ûlün mefâ’ülün*” tef’ilelerinden oluşan bir aruz bahridir (İpekten 2010: 134). İkincisi ise bir nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şekli, “*fe’ilâtün*” tef’ilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazılır. Her mısra, kendi içinde secili olup bu mısraların kafiye şeması kıta yahut gazel biçiminde olabilir. Manzumenin sonunda şairler, mahlaslarını kullanırlar. Bahr-ı tavîllerde, mısralardaki tef’ile sayısının 50’ye kadar çıktığı görülebilmektedir (Aksoyak 2007: 439).

Bu nazım şeklinde genellikle sevgilinin güzellik unsurları ile âşık ile maşuk arasındaki münasebetler işlenir. Bunun dışında münacat, naat gibi dinî konulardan mizahi konulara kadar yazılmış bahr-ı tavîl örneklerine rastlanmaktadır. Bahr-ı tavîlin beyitleri arasında çoğunlukla bir anlam bütünlüğü bulunur. Olay, bir hikâye anlatımı içinde verilir. Olay bütünlüğü ve esprili konuları ele almaları bakımından bahr-ı tavîller, zincirlemeli tekerlemelere benzer (Aksoyak 1999: 439).

Bahr-ı tavîller üzerine şimdiye kadar bazı çalışmalar yapılmıştır.¹ Bu çalışmalar içerisinde en kapsamlı olanı İ. Hakkı Aksoyak’ın iki ayrı çalışmasıdır. Aksoyak, önce “*Bahr-ı Tavîl*” adlı makalesinde çeşitli divanlar ve mecmuaları tarayarak 21 şairin bu nazım şekliyle şiirler yazdığını tespit etmiştir (bk. Aksoyak 1999). “*Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?*” adlı ikinci çalışmasında ise yapmış olduğu taramalar neticesinde şair sayısını 28’e, bahr-ı tavîl sayısını da 39’a çıkarmış; Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavîl sahibi şairin ise Ahmet Paşa olduğunu tespit etmiştir (bk. Aksoyak 2007).

Aksoyak’ın yapmış olduğu çalışmaya göre edebiyatımızda Anadolu sahasında yazılmış olan ilk bahr-ı tavîl, 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet

¹ İsmail Parlatır (1992), “Fuat Bayramoğlu ile Anılarda”, *Türk Dili Dergisi* (487), s. 24-26; Rasih Erkul (1993), “Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede”, *Yedi İklim*. V (39), s. 43-45; İ. Hakkı Aksoyak (1999), “Bahr-i Tavîl”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, s. 438-445. Ahmet Mermer (2002), “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-i Tavili”, *İlmî Araştırmalar* (14), s. 121-129; İ. Hakkı Aksoyak (2007), “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?”, *Turkish Studies* 2 (4), s. 84-97; Beyhan Kesik (2015), “Muhibbî’nin Bahr-ı Tavîl’i”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)* 1 (2), s. 55-60.

Paşa'ya aittir. Bu yüzyılda Seyfî, Belâyî ve Şeyhî bahr-ı tavîl sahibi diğer şairlerdir. 16. yüzyılda Fedâyî ve Gelibolulu Âlî; 17. yüzyılda Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Mu'în ve Mücellâ; 18. yüzyılda Birrî, Zâtî?, Dâniş ve Şeyh Gâlib; 18. yüzyılda Müştak Baba, Antepli Aynî, Nebâtî, İzzet, Bayburtlu Zihnî, Necmî, Senîh ve İffetî?; 20. yüzyılda ise Sâbir, Abdalbaki Fevzî, Çukadarzâde ve Halil Nihat Boztepe bahr-ı tavîl sahibidir (2007: 95-96).

Bu alandaki son çalışma ise Beyhan Kesik'e aittir. Kesik, "*Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîli*" adlı çalışmasında Muhibbî'nin daha önce bilinmeyen bir bahr-ı tavîlini tespit ederek bunu ilim âleminin istifadesine sunmuştur (bk. Kesik 2015). Kesik, tespit ettiği bu şiirle birlikte edebiyatımızdaki bahr-ı tavîl yazan şair sayısını 29'a, bu türdeki şiir sayısı da 40'a çıkarmıştır. Bu şiirler dışında 18. yüzyıl şairlerinden Azbî Baba'nın da mersiye türünde bir bahr-ı tavîli bulunmaktadır (Bayram 2006: 151-53). Bu şiir de dikkate alındığında edebiyatımızdaki bahr-ı tavîl yazan şair sayısı 30'a, bu türdeki şiir sayısı ise 40'a çıkmaktadır.

Fehîm-i Kadîm ve Hayatı

Asıl adı, Mustafa'dır. Aslen Arap kökenli olup ailesi Haleplidir. Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Babası, İstanbul Tahtakale ve Parmakkapı'da unculuk mesleğiyle uğraştığı için Uncuzâde sanıyla tanınmıştır. Daha sonra XIX. yüzyıl şairlerinden Süleyman Fehîm Efendi'yle karıştırılmaması için sonradan "Kadîm" unvanıyla anılan Fehîm'in, düzenli bir eğitim alıp almadığı hakkında da elde pek bilgi bulunmamaktadır. Arap kökenli bir aileye mensup olması dolayısıyla çok iyi derecede Arapça bilmektedir. Arapçaya bu denli vakıf olması *Dîvân'*ında da kendini göstermektedir. Fehîm, Arapçanın yanı sıra çok iyi derecede Farsça bilmektedir. 10 yaşında *Örfî Dîvânı'*nı istinsah etmesi de bunu göstermektedir. Yakın dostu şair Rindî (Şeyh Ahmed-i Gülşenî)'ye göre Fehîm; Kudüs, Mekke ve Medine'de bulunmuştur. Ardından şair Bosnalı Mezâkî Süleyman Efendi'nin yardımıyla 1054/1644'te Kahire'ye giderek Mısır Valisi Eyyüb Paşa'nın himayesine girdi. Fehîm'in bir yanda baş edemediği gurbet duygusu öte yandan hamisinin gözünden düşmesi, ona Mısır'ı ve Mısır halkını büsbütün olumsuz göstererek adeta nefret noktasına vardirmiştir. Mısır Kalesi Dizdarı Mehmed Ağa'ya İstanbul'a dönüş isteğini dile getiren bir kaside sunmuştur. Kasidenin

ardından Dizdar Mehmed Ağa'nın ona dönüş için gerekli olan yol harçlığını verip, İstanbul'a resmi görevle giden bir kafileye yerleştirmesi ile Fehim, Mısır'dan İstanbul'a doğru yola çıkar. Ancak yolculuk sırasında Konya-Ilgın'da henüz 20'li yaşlarındayken vefat etmiştir. Ölüm sebebinin sıtma ya da veba olduğu hakkında kaynaklarda farklı bilgiler kayıtlı olduğu gibi ölüm tarihi de *Sicill-i Osmanî*'de 1050/1640, *Rıza Tezkiresi*'nde 1054/1644; Belîğ'de 1056/1646, Safayî, Şeyhî, Tevfik, Safvet ve *Osmanlı Müellifleri*'nde 1058/1648 iken, Mûcib'de 1057/1647'dir (Üzgör 1991: 3-9; Yıldız 2014, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4364>, E.T. 01.12.2015).

Eserleri:

1. *Dîvân*: Fehîm'in bilinen en önemli eseridir. *Fehîm Dîvânı* üzerinde iki farklı çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki 1934'te Sadettin Nüzhet Ergun, ikincisi ise 1991'de Tahir Üzgör tarafından yapılan yayımlardır. Üzgör tarafından yapılan tenkitli divan çalışmasında 17 kaside, 5 musammât, 16 kıt'a, 293 gazel, 56 rubai ve Farsça 3 gazel, 2 kıt'a, 3 rubai bulunmaktadır (bk. Üzgör 1991).

2. *Şehrengiz*: 273 beyitten müteşekkil bir eser olup aruzun "*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*" kalıbıyla yazılmıştır. Başta dört rubai, 116 mesnevi beyti, ardından başka bir rubai; sonda kendisi dâhil olmak üzere çeşitli kişiler hakkında yazdığı genellikle beşer mesnevi beytinden ibaret yirmi parçadan meydana gelen 104 beyit, beş beyitlik bir gazel, mesnevi tarzında on sekiz beyitlik bir hatime, beş beyitlik bir kıta, beş beyitlik bir gazel, ayrıca yedi beyitlik bir başka gazel olmak üzere tertip edilmiştir. Eser, baştan sona kadar müstehcen ifadelerle doludur (Ekinci 2013: 752).

3. *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn*: Eser, mensur bir mukaddimeyle başlar; bunu takip eden yetmiş iki latife ve Nasreddin Hoca'ya ait on üç fıkra ile sona erer. Fehîm, bu eserinde büyük ölçüde Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ından yararlanmışır. Eserdeki latifelerin önemli bir kısmı ya tamamen yahut kısmen *Bahâristân*'daki latifelerin tercümesi niteliğindedir (Ekinci 2013: 753-54).

4. *Durûb-ı Emsâl-i Türkî*: Bu eserin Fehîm-i Kadîm'e aidiyeti hususunda belirsizlik söz konusudur. Eser üzerinde çalışma yapan Ramazan

Ekinci, hem *Tercüme-i Letâ'if-i Kibâr-ı Kümmelîn* hem de *Durûb-ı Emsâl-i Türkî*'nin Fehîm'e ait olamayacağı görüşündedir. Ekinci'yi bu görüşe sevk eden hususlardan ilki Fehîm'in eserlerinin bulunduğu külliyyattaki *Dîvân*, *Şehrengîz* ve *Bahr-ı Tavîl*'den sonra temmet kaydının olması diğerlerinde ise olmaması; ikincisi ise *Dîvân*'ın onlarca nüshasının olmasına rağmen her iki eserin de sadece İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde TY. 2932 numarada kayıtlı olan nüshanın sonunda bulunmasıdır (Ekinci 2015: 165-66).

5. *Bahr-ı Tavîl*: Fehîm'in külliyyatının kayıtlı bulunduğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. 2932 numaralı nüshanın 65a-66b sayfalarında kayıtlıdır. Çalışmamıza konu olan eserle ilgili geniş açıklama aşağıda yapılacaktır.

Fehîm-i Kadîm'in *Bahr-ı Tavîl*'i:

Fehîm'in *Bahr-ı Tavîl*'inin bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. 2932 numarada kayıtlı olan 80 varaklık Fehîm külliyyatının 65a-66a sayfalarında kayıtlıdır. 1058/1648 yılında istinsah edilen ve müstensihi belli olmayan bu nüsha, 195x225 mm. ölçülerindedir. Sayfalar çift sütunlu olup, her sayfada 31 satır bulunmaktadır. Rika hatla kaleme alınan eserin başlıkları ve cetvelleri kırmızı, diğer yerler ise siyah mürekkeplidir. Külliyyatta bahr-ı tavîl dışında 1b-59b varakları arasında *Dîvân*, 60a-64b'de *Şehrengîz*, 66b-73a'da *Tercüme-i Letâ'if-i Kibâr-ı Kümmelîn*, 73a-77b'de *Durûb-ı Emsâl-i Türkî*, 77b-79b'de şehir ve menzil isimleri, 79b-80a'da ise Hüseyin Baykara'nın meclisleriyle ilgili iki muamma bulunmaktadır.

Fehîm'in *Bahr-ı Tavîl*'i, "*Bahr-ı Tavîl-i Der-çend Zebân*" başlığını taşımaktadır. Kendi içinde kafiyeli 11 mısradan oluşan ve şekil itibarıyla herhangi bir nazım şekliyle örtüşmeyen bu şiirde mısralar, sayıları 46 ile 51 arasında değişen "*fe'ilâtün*" tef'ilelerinden oluşmaktadır:

‘Arab: Dir feşâhatla ‘Arab yâ şelebi itme jefâdur jeker ataşda yaqarsın mı yürek yakmağa şakmak şakarsın mı habîbî şelebi isme‘a minnî eş ekal- lek gidelüm der bizüm oda alayum sen yidi fâra s...eyüm ben iki fâra dime Allâh te‘âlâyı severseñ bize lâ lâ şelebi bu size lâ lâ feteķabbel ene ‘abdik yâ emîr ente kebîr zebbi? uzadayım sözi jānum g...tin aş kıлма jefâ biz

şalayum dem-be-dem aña şulekâ yâhı hemîn siz şulekâ şukka şakırdısı ayûka vü 'avâzi 'arakasız o şuver mişl-i tarâka şışayum ben ideyüm şâhşarı şâfî rüsvâ (48 fe'ilâtün).

Bazı tef'ileler, "fâ'ilâtün" şeklinde karşımıza çıkarken, son tef'ilelerden bazıları ise "fa'lün"e dönüşmekte; bazı yerlerde ise vezin aksamaktadır. Fehîm, bu şiirinde Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Türk, Acem ve kendi ağzından olmak üzere dokuz farklı dil ve lehçeyi taklit etmiştir.

Şair, bu taklitte bazı kelime ve heceleri adı geçen dil ve lehçelere sahip kişilerce tahrif edilmiş şekilleriyle kullanmaya gayret etmiştir. Örneğin "celebi, cefa, canum, şeker" kelimeleri Arap'ın ağzında "şelebi, jefa, janum, jeker" şeklinde karşımıza çıkar. Yine aynı şekilde "celebi, seni, ben, gel, çok" kelimeleri bir Ermeni'nin ağzında "çelabi, sini, man, gal, coğ" şekline; "Çelebi, sulţan, aşk" kelimeleri ise bir Rum'un ağzında "selebi, suţan, aşk" şekline dönüşür. Bazı kelime ve eklerin ise bir Tatar'ın ağzında Tatar şivesine bir hayli uyum sağladığı görülür: "Yaşsi, köngül, düşügey, özünigi, sini, sever min, ğam imas, ne kılay, kıanda bolay, kızlığay, niceday, köp, batkiliğ, miniga atgasın"...

Fehîm, konuştuğu bu farklı kişilerin ana dil ve lehçelerine ait bazı kelime ve ibarelere de yer vermiştir. Arap'ı konuştururken "habîbî, isme'a minnî eş eķallek, lâ lâ, fetekabbel ene 'abdik yâ emîr ente kebîr"; Arnavut'u konuştururken "mori, ruçku"; Ermeni'yi konuştururken "inçakdis, hâlĥâr, aşvadar"; Rum'u konuştururken "tine kıamu, matyam, matakıyam, engese, kıolulisi, luğav, mişor, anţamu, matu ĥorustu, kıanyos, puni, alado, misu, ĥavaldu, pozna, aşpara, kıonapa" gibi kelime ve ibareleri kullanarak şiirine renk katmıştır.

Şiirin dikkat çeken bir başka özelliği de oldukça müstehcen ifadeler ihtiva etmesidir. Tahir Üzgör'e göre *Fehîm Dîvânı*'nda pek nadir olarak ölçülü ve sınırlı bir şekilde karşılaşılan ve bir bakıma Nedim'in habercisi olarak telakki edilebilecek bu müstehcenlik, bu şiirde çok bayağı bir hüviyette karşımıza çıkmaktadır (1991: 11).

Sonuç

Bu çalışmayla Fehîm'in şimdiye kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan *Bahr-ı Tavîl*'i ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Fehîm, yazmış olduğu bu *Bahr-ı Tavîl* ile hem şiirde ve sanatta farklılık yakalama gayretini göstermiş, hem de farklı dil ve lehçeleri kullanarak yaşamış olduğu dönemdeki Osmanlı toplumunun sahip olduğu kültürel ve demografik farklılığı yansıtmıştır. Şairin muhteva ve söyleyiş bakımından müstehcenliği ön plana çıkarması, toplum hayatında her zaman varlığını sürdüren ancak birtakım sosyal normların telkin ve baskılarıyla gayr-ı resmi bir kullanım alanına sahip olan argo tabirlerin böyle bir şiir özelinde somut bir belgede kayıt altına alınması bakımından önemlidir.

[Metin]

[65a] Baħr-ı Tavîl-i Der-çend Zebân

Eyyühannâsü görûñ 'aşık-ı nâçizi ve bî-'aql-ı temîzi key sevüp bir kekez ħîzi ve bir kaçncı yarak-ħ'arı ve bir şâhid-i bâzârı ve bir kaçbe-i bî-'arı idüp başını yolında fedâ ħasret ile âh iderek nâle-i cângâh iderek küymü leylen ve nehâr itmededür geşt ü güzâr ol kekez ammâ ki cihân ile s...işmekte g...in 'âleme mebzûl idüp itmiş o kadar yol ki birer rub' koyup narħ s...erler gice gündüz anı bol bol 'Arab ü Arnavud u Ermeni vü Rûm u Yahüdî vü Tatar Türk ü 'Acem daħi dili ħalt iderek her biri öz lehce-i maħşûsı ile ħâlini 'arz eyleyüp itmekdedür ol kaçbeyi peydâ

Evvelâ ħîz baña şive vü nâz itse bu yüzden aña ben daħi niyâz eylerüm âğâze ki ey büt-i sîmîn-beden ü sîm-perestüm mey içüp zümre-i pâbüçci bekârı ile her odada mestüm kekez tenüm g...t virenüm luħ idüp ey kaçbe ne var bu g...te degmez mi yüz ihsân it anı bende-i efgendeñe göster göreyüm yüz süreyüm şâd u feraħnâk ħuman çâk olayum işte saña bir penez akçe faķîr itme bizi şimdi mi s...düñ ħotalum kim çalebüm sen a cânım sevdicegüm poħ yime çöz tonuñı aç g...tüñi olayum? süsti-i ħumanuña? hem zelle-i 'uryânuña cânâ

'**Arab:** Dir feşâhtla 'Arab yâ şelesi itme jefâdur jeker ataşda yaķarsın mı yürek yaķmağa şakmaķ şakarsın mı ħabîbî şelesi isme'a minnî eş eķallek gidelüm der bizüm oda alayum sen yidi fâra s...eyüm ben iki fâra dime Allâh te'âlâyı severseñ bize lâ lâ şelesi bu size lâ lâ *feteķabbel ene 'abdik yâ emîr ente*

*kebîr*² zebbi? uzadayım sözi jānum g...tin aş kıılma jefā biz şalayum dem-be-dem aña şulekā yāhı hemīn siz şulekā şukka şakırdısı ayūka vü ‘avāzı ‘arakaşız o şuver mişl-i țarāka şışayum ben ideyüm şāhşarı şāfī rüsvā

Arnavud: Dir eyā mori çelebi Alla seversin bize virmezsi g...ti müft degül açacağımızla şata Alla haqıyçün iki urup çözvireyüm marr u dibāt? g...ti gel eyleme şeytān cizi kör g...tine ruçku şakına eyle biraş şülle ki ne şiş yana ne pencevüş? Alla seversin çöze başı g...tini eyā tabışha butını hem g...tini hem butını sevdüğima korqma komam içine va’llāhi hemān sürerüm ancak butına bozma mori gel bāzarı? müşteri bir hoşça gözet ki kaçarsın [65b] yūri keşāta butı g...t bulunur müşteri yokdur şovudı Alla haqıyçün kebābi müşteriiler azdı cin oldu boza beğendi? evvela ammā

Ermeni: Dir çelabi inçakdis n’ayleyeyüm man sini şavirem hıç mani yohlar misen ya aħşa jenc ister misen a çalabi n’eylayayın nicedayın kim halarum? avi harāb hālħār u hālħār şızlar al menüm aħşacuğumu aza coğa hālma saña man gerek kim hageriz açdurmağa çoħ aşvadara alvarasın hā diyasın maña poħum şıçırasın man yüzüña baħmayup ağzum bile açmam saña bañ nāzlanuram gal çalabi aşvadarı eyleme aşvaş hāhıçün harar hāzer mani diñle çalabi alma manüm āħumu ħurbānlar olam kārızüñ içinde olam kendümi gerdāl gibi bu hāke şalam gāh çıham gāh țalam hā

Rüm: Dir ‘a selebi havaldı biz suțānum ħāzretin aşkında ‘aceb tine kamu pozna yinü pek suțānum olmasam ansak giceler ħāzretin añduqça hemān yağlarum ipele s...üm ejderħā gibi bağlarum ey matyam engese kolulisi luğav niğu mişor anțamu matyam luğavda ey suțānum matu ħorustu size kanyos göñül dūsdi tenāfütü tene biz ‘aşkuñ ile āħ didükçe diyesin oħ matakyam oħı oħı punı ħan kaķat? u bunu selebilik bire matyam böyle mi olur alado misu aparatı aşpara țapunața ammā ki ne keskin ki içersin de hemān serhoş olursın da yatarsın da pupa elde kōnapa³

Yahūdî: Dir Yahūdî çelebi vallāh çokdan şeverüm başuñ için ħorujı unıtma canum ħançer ile elyamı korqıtma canum şifte biyajı görelüm şuñda ne dirşin virelüm evde şifālar şoralum tij gidelüm Allāh şeverşeñ kör mişün ne müşelmān ne şefüt țā’ifelerinden şu başı țoymaşun Allāh kaķuklar beni

² Ey Emîr, sen büyüksün. Ben senin kulunum, kabul et.

³ Sayfa kenarına Rumca bazı kelimelerin anlamları yazılmıştır. Bu kelimeler şunlardır: tine kamu: ne yapayım; matyam: gözüm; engese: aç; kolulisi: yapışmış; luğav söylerim; mişor: darılmak; anțamu: buluştuk; matu ħorustu: Hz. İsa’ya yemin etmek; kanyos: birkaç kişi; punı: nerede; alado: gel; misu: yarım.

vallâh hemân jir jemîne şîşer amuj ardıñça köpek oğlu köpek ħorujuñuj çüf-tüñüj toñujuñüj dañi vamuj şulñanum ile yiyelüm ma'l-ħazarı ħâş maħarna? vü kışır pašta aqalar işelüm keşkin eyezmend olalum şerhoş u meştâne kemeñçe şalalum ben ben şîşere şezdük be çüft ħurma çala

Tatar: Dir Tatar yahşi yigit bolma yaman neyleye köngül düşügey özünigi sini ġâyetle sever min ġam ımas kıyruġı özgeleler iletdür min calķ urur min ne kılay kanda bolay kızlıġay niceday [66a] bir şadaġum bir koťaġum bar şadaġum singa fedâ bula eger aşka bilürseñ gel kımız iş kıyda bolay esruk ve min türkiler ırlar min ve köp yahşi oyunlar dañi oynar min ve kalķar min ve şıçrar min ve o batkılıġ ki tapup zevķ miniga atġasın ol kıyruġı baħşış 'aceb miniga ol yahşi ġünü tünide göster k'anı bar mı ki min ol ġün mübârekni kıatmaġa ġor ay u yüzine yüz kıat ile yüzümi süray ancana da

Türk: Dir ġözümün aydını ġurbânlar olam zevdiceġüm al ħana ġözlüm be benüm aġdalı sözlüm be benüm ay gibi yüzlüm beye ġaħbem beye zakkam zeveerin Allâh ħaķķı ġöz ġöre ebe biye ablaķ neñüzün böyle nideñ g...tüñ alup ġande ġideñ ġancarı dirseñ ġidelük zevdiceġüm ġaçma ġubâruma yüri bir tehne zafacıġ idelüm n'eyleyeyin vay anacuġum n'ideyin ġatdı kıatı ġurıcaġum be ġözüm keş bigi âb baķ g...tüñün boķını aryan bigice kılık ħurüplet itmeseng ħar yanı nem toymayan oġlan g...tüñün zelletine ġorķarın ünzil zemeni ġâyet ile mende ġabâ onla ġafarum? vay tazıķdum vay ana

'Acem: Dir âh ġözüm nürı meni kıılma ġülen zâr şaķın olma ġülen tünd ü dil-âzâr ki men 'âşıkunam men dönerem başuñıa kıurbân olayum başuñıa öz başuñ için bendeñe bir baş virüp kııl meni ser-defter-i 'uşşâķ ki çüzġirmen? ender *kün to râh ne-yâbed*⁴ ki menüm saña viren mâ-melekin ya'ni ki çoh naħş çıkıarup saña kâr öġredürem tâ ki saña larķ idende oħuyup bes ki dirüm ħâlet-i inzâlda bu ġüne terennümle ki inzâl olurum zelle-i 'uryânuñı ġorcek tenedür nâ âha âh âh de de diyem dertine hey hey ki künd naġme-i kün tûmürâ mest yeled lâ yeledi mürzâ

Dîvâne: Dir deli oġlan s...erüm kaşuñı oġlan açarum başuñı oġlan be kıoma ġitdi g...tüñ s...di s...im ġör s...mek aķ g...tüñi aç g...tüñün bak s...ini erse bārı bursa feres ÷onba ħarı âh ehe pah peħ pu kıoko ħây meded aldur deme kendüm peħ? ġetür alma s...im çalma ikim kıaħbecik oġlan anañı babañ ile igne içinde s...erüm yırtarum a...ın dikerüm ÷onba toħurla ġeçerüm kıarġa ħoşâbın içerüm altı ġöġercin şaçarum ġam yemem endîşe-i köngüle civânum g...tüñün kıllarına inci dizersek bire kıancı kıanı üç ġözli yüzün çal bulutı ġökde ġüneş oldu börekçi ħaħa ħaħħâ **Fehîm** dir ħîz-i mâder be-ħaħâ.

⁴ Sen yola gelmiyorsun.

Kaynakça

- AKSOYAK, İ. Hakkı (1999), "Bahr-ı Tavîl". Ankara: *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*. s. 438-445.
- _____ (2007), "Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?". *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4*. s. 84-97.
- BAYRAM, Sibel (2006), *Azbi Baba Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitledi Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniv. Sosyal Bilimler Ens.
- EKİNCİ, Ramazan (2013), "Fehîm-i Kadîm'in Latîfeleri Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring*, s. 749-768.
- _____ (2015), "Fehîm-i Kadîm'e Mâl Edilen Bir Atasözleri Kitapçığı: Durûb-ı Emsâl-i Türkî", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies 15/1 Yaz-Summer*. s. 163-85.
- ERKUL, Rasih (1993), "Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede", *Yedi İklim*. V (39): 43-45.
- FEHÎM, *Dîvân*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2932. vr. 65a-66a.
- İPEKTEN, Haluk (2010), *Eski Türk edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KESİK, Beyhan (2015), "Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîl'i", *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature) C.1, Sayı 2*. 55-60.
- MERMER, Ahmet (2002), "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-ı Tavîli". *İlmî Araştırmalar*, Sayı 14. 121-129.
- PARLATIR, İsmail (1992), "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda", *Türk Dili Dergisi* (487): 24-26.
- ÜZGÖR, Tahir (1991) (Haz.), *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara: AKMB Yay.
- YILDIZ, Ayşe (2014), *Fehîm-i Kadîm*. <http://www.turkedebiyatiisimlersoz-lugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4364>, [E.T. 01.12.2015].